

124; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 126-127; Cl. Cahen, "Selçuklu Devri Tarih Yazıcılığı", *TAD*, VII/12-13 (1969), s. 205-218; Affan Seljuq, "Saljuqid Period and the Persian Historiography", *IC*, LI/3 (1977), s. 181-184; Carole Hillenbrand, "Râwandî", *EF²* (İng.), VIII, 460-461.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

RÂVENDİYYE

(الروانديّة)

Muhammed b. Hanefiyye'nin oğlu
Ebû Hâşim'den sonra
imâmetin Ali evlâdından
Abbas evlâdına intikal ettiğini
kabul eden Abdullah er-Râvendî
(ö. II./VIII. yüzyılın ilk yarısı)
mensuplarına verilen ad
(bk. KEYSÂNİYYE).

RAVH b. ABDÜLMÜ'MİN

(روح بن عبد المؤمن)

Ebû'l-Hasen Ravh b. Abdilmü'min
b. Abde (Kurre) el-Basrî
(ö. 233/847-48 [?])

Kıraat âlimi,
kırâat-i aşere imamlarından
Ya'kûb el-Hadramî'nin
meşhur iki râvisinden biri.

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmama-
kla birlikte hoca-talebe ilişkileri hakkın-
da verilen bilgilere bakıldığında Basra'da
doğup yetiştiği ve bu çevrede yaşadığı söy-
lenebilir. Hüzeyl'in mevlâsı olması dolayısı-
yla Hüzelî nisbesiyle de anılan Ravh kıraat
ilmini Ya'kûb el-Hadramî'den tahsil
etti; kırâat-i seb'a imamlarından Ebû Amr
b. Alâ'nın talebeleri Ahmed b. Mûsâ, Mu-
âz b. Muâz ve Ubeydullah b. Muâz'dan bazı
okuyuşları rivayet etti. Kendisinden ka-
dı Tayyib b. Hasan b. Hamdân, Ebû Bekir
Muhammed b. Vühayb es-Sekafî, Ebû'l-
Hasan el-Hulvânî ve başkaları arz yoluyla
kıraat öğrendi. Hadis aldığı hocaları ve ta-
lebeleri hakkında Mizzî'nin verdiği listeye
bakıldığında bu ilimde de geniş bir çevre
ile temasta olduğu anlaşılır. Ebû Avâne el-
Vâsrî, Hammâd b. Zeyd, Ca'fer b. Süley-
man ed-Dabbî, Riyâh b. Amr el-Kaysî ha-
dis rivayet ettiği kişilerden bazılarıdır. Ken-
disinden rivayette bulunanlar arasında Ah-
med b. Dâvûd el-Mekkî, Ebû Ya'lâ el-Mev-
silî, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Ebû
Zür'a er-Râzî, Osman b. Saïd ed-Dârimî'nin
isimleri zikredilebilir. Buhârî *Câmi'u's-
şâhih*'inde onun bir rivayetine yer vermiş-
tir ("Bed'ü'l-halk", 8). Ravh'ın kırâat-i aşere
yle ilgili eserlerde Ya'kûb el-Hadramî'nin

nin kıraati için iki râviden biri olarak ter-
cih edilmesi onun bu ilimdeki uzmanlığı-
nın bir delili şeklinde görülebileceği gibi
Buhârî'nin *Câmi'u's-şâhih*'inde rivayeti-
ne yer vermesi de güvenilirliği konusunda
önemli bir husus olarak değerlendirilebi-
lir. Ebû Hâtim kendisini "sadûk" diye nite-
lendirmiş, İbn Hibbân onun biyografisine
eş-*Şikâat*'ında yer vermiştir. Ebû Amr ed-
Dâni'ye göre de sika bir âlim olan Ravh için
(İbnü'l-Cezerî, I, 285) Zehebî "mütkin" teri-
mini kullanmıştır. Kaynaklarda Ravh b.
Abdülümü'min'in genellikle 233'te (847-48)
vefat ettiği belirtilmekle birlikte ölümü için
234 ve 235 (849-50) tarihleri de zikredil-
miş, İbn Hibbân 233 yılını kaydettikten
sonra "bu tarihten biraz önce veya biraz
sonra" ifadesini kullanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 499; İbn
Hibbân, *eş-Şikâat*, VIII, 244; Mizzî, *Tehzibü'l-Ke-
mâl*, IX, 246-247; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*' (Al-
tikulaç), I, 427-428; İbnü'l-Cezerî, *Ğayetü'n-Nihâ-
ye*, I, 285; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, III, 296.

TAYYAR ALTIKULAÇ

RAVH b. UBÂDE

(روح بن عبادة)

Ebû Muhammed Ravh
b. Ubâde b. Alâ el-Kaysî el-Basrî
(ö. 205/820)

Hadis hâfızı.

Basra'da doğdu. Kays b. Sa'lebe oğul-
ları soyundan geldiği için İbn Sa'lebe diye
anıldı. Hadis öğrenmek amacıyla Bağdat'a
gitti ve oraya yerleşti; ömrünün sonuna
doğru Basra'ya döndü. Hocaları arasında
Sâlih b. Keysân, İbn Cüreyc, Abdullah b.
Avn, İbn Ebû Arûbe, Evzâî, İbn Ebû Zî'b,
Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Ham-
mâd b. Seleme, Hammâd b. Zeyd, Mâlik
b. Enes ve Süfyân b. Uyeyne'nin adları zik-
redilir. Kendisinden Ali b. Medîni, İbn Nü-
meyr, İshak b. Râhüye, Ebû Kudâme es-
Serahsî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Hayseme
Züheyr b. Harb, Abd b. Humeyd, Bûndâr
diye anılan Muhammed b. Beşşâr, İbn Şey-
be ve Bekkâr b. Kuteybe gibi âlimler fayda-
landı. Ravh b. Ubâde Cemâziyelevvel 205'te
(Ekim 820) Basra'da vefat etti. Şevval
206'da (Mart 822) veya 207'de (822) öl-
düğü de kaydedilmektedir.

Ali b. Medîni, Ravh b. Ubâde'nin kendi-
ni sadece hadise veren büyük muhaddis-
lerden olduğunu, bu sahada eserler ver-
diğini, derlediği hadisleri rivayet ettiğini
söylemiş, onun derlediği 100.000'den faz-

la hadisi görüp incelediğini ve bunlardan
10.000'ini yazdığını belirtmiştir. Yahyâ b.
Maïn'e Ravh sorulduğunda onu övmüş,
Yahyâ b. Saïd el-Kattân'ın onu tenkit et-
tiği söylenince de bunu şiddetle reddet-
miştir. Hadis otoriteleri Ravh'ı sika, sadûk,
mahallühü's-sıdk, sâlih gibi ifadelerle de-
ğerlendirmiştir. Abdurrahman b. Mehdî
onun hakkında önceleri menfi kanaate sa-
hip olmuş, fakat Ali b. Medîni'nin kendisini
uyarması üzerine Ravh'ın giybetini yaptığını
için pişman olup tövbe etmiştir. Ravh'ın
bazı kişilerce tenkit edildiği, ancak bu ten-
kitlere önem verilmediği belirtilmektedir.

Nuaym b. Hammâd'ın Basra'da kendi-
sinden 50.000 hadis yazdığını söylediği
Ravh'ın *Kütüb-i Sitte*'de ve diğer önemli
hadis kitaplarında rivayetleri bulunmak-
tadır. *el-Câmi'u's-şâhih*'lerinde Buhârî
onun kırk altı, Müslim doksan dokuz, Tir-
mizî kırk iki, *es-Sünen*'lerinde Ebû Dâvûd
yirmi iki, Nesâî dört, İbn Mâce on sekiz ri-
vayetine yer vermiştir. Ahmed b. Hanbel'in
el-Müsned'inde 800 rivayeti bulunmak-
tadır. Ravh'ın ayrıca hadis, tefsir ve ahkâ-
ma dair çeşitli kitaplar tasnif ettiği belir-
tilmiş, bunlar arasında *es-Sünen ve'l-ah-
kâm* ile *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-kerîm* adlı ça-
lışmalarından söz edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, VII, 296; Yahyâ b. Maïn,
et-Târîh, II, 168-169; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III,
309; Ukayfî, *ed-Du'a'afâ*', II, 59; İbn Ebû Hâtim, *el-
Cerh ve't-ta'dil*, III, 498-499; İbnü'n-Nedîm, *el-
Fihrist* (Teceddüd), s. 283; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*,
III, 437; VIII, 401-406; Bâcî, *et-Ta'dil ve't-tecrîh
li-men harrece lehü'l-Buhârî fi'l-Câmi'i's-şâhih*
(nşr. Ebû Lübâbe Hüseyin), Riyad 1406/1986, II,
574; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, IX, 238-245; Ze-
hebî, *A'lâmü'n-nübelâ*', IX, 402-407; a.mlf., *Tâ-
rîhu'l-İslâm: sene 201-210*, s. 155; a.mlf., *Mi-
zânü'l-i'tidâl*, II, 58-60; İbn Hacer, *Tehzibü't-
Tehzib*, III, 293-296; *Keşfü'z-zunûn*, I, 427, 448;
Hediyetü'l-ârifin, I, 371.

MUSTAFA KARATAŞ

RÂVÎ

(الراوى)

Öğrendiği hadisi rivayet eden kimse
anlamında terim.

Sözlükte "su başına gidip su içmek; ha-
dis nakletmek" anlamlarındaki rivâyet kö-
künden türeyen râvî (çoğulu ruvât), terim
olarak "hadisi öğrenen ve onu eda terim-
lerinden biriyle nakleden kişi" mânasında
kullanılır. Terim "hadisi ilk defa söyleyene
nisbet ederek rivayet eden kimse", bazan
da "hadis hakkında bilgisi olsun veya ol-
masın onu senediyle rivayet eden kimse"

şeklinde müsnidin karşılığı olarak tarif edilmektedir. Râvî kelimesinden fıkhu'r-râvî, adâletü'r-râvî, bid'atü'r-râvî, fisku'r-râvî, cehâletü'r-râvî; çoğulu olan ruvât'tan da tesmiyetü'r-ruvât, tabakâtü'r-ruvât, hâlû'r-ruvât (ahvâlû'r-ruvât), büldânü'r-ruvât (evtânü'r-ruvât ve büldânühüm) gibi terimler ortaya çıkmıştır. Râvî ayrıca kıraat ilminin terimlerinden olup "kıraatleri imamlardan doğrudan veya başkası aracılığı ile alıp nakleden kişi" anlamında kullanılmıştır (bk. KİRAAT). Râvî kelimesi, "Hz. Peygamber'den duyup öğrendiklerini başkalarına öğretene ve aktaran kişi" mânâsında İslâm'ın ilk günlerinden itibaren kullanılıyordu. Resûlullah sözünü dinleyip anlayanların onu başkalarına öğretmesini teşvik etmiş (*Müsned*, I, 437; Ebû Dâvûd, "İlim", 10), sahâbîler de Resûl-i Ekrem'den duyduklarını diğer müslümanlara öğretmeyi dinî bir görev kabul etmiştir.

I. (VII.) yüzyılın ikinci yarısında râvîlik büyük önem kazanmıştır. Hadislerin yaygın olarak rivayet edilmeye başladığı bu dönemde hayatta olan Abdullah b. Amr b. Âs, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Ebû Saîd el-Hudrî, Câbir b. Abdullah, Enes b. Mâlik gibi sahâbîler yalancılara karşı hadisleri koruma konusunda büyük çaba harcamıştır. Bu sahâbîlerin öğrencileri olan Ebû'l-Âliye er-Riyâhî, Saîd b. Müseyyeb, İbrâhim en-Nehâî, Şa'bî ve Muhammed b. Sîrîn gibi muhaddisler hadiste sened sormaya ve râvilerin durumunu araştırmaya yönelmiştir. II. (VIII.) yüzyıl boyunca İbn Şihâb ez-Zührî, Yezîd b. Ebû Habîb, Eyyûb es-Sahtiyânî, Hişâm b. Urve, Abdullah b. Avn, Evzâî, Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Mâlik b. Enes, Hammâd b. Zeyd, Abdullah b. Mübârek, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Abdurrahman b. Mehdî ve Şâfiî gibi hadis otoriteleri râviler üzerindeki araştırmalarını sürdürerek hadislerin senedinde adları geçen râviler hayatta ise her zorluğu göze alarak hadisi onlardan öğrenmeye çalışmıştır. Râvilerin güvenilir olup olmadığı tesbit edilirken biyografileri yazılmış ve râvilerle ilgili müstakil bilim dalları ve telif türleri ortaya çıkmıştır.

Muhaddisler seneddeki râvileri tabakalar halinde inceleme yöntemini geliştirmişler, en hayırlı nesillerin kendi çağdaşları ile onları takip eden iki nesil olduğunu belirten hadisi (Buhârî, "Şehâdât", 9; Tirmizî, "Fiten", 45) esas almışlar ve ilk üç tabakayı sahâbe, tâbiîn, tebeu't-tâbiîn olarak belirlemişlerdir. Sahâbe nesli hadis rivayeti açısından âdil kabul edilmiştir. Zehebî râvî sahâbîlerin 1500 civarında olduğunu

söyler (*Tecrîdü esmâ'i's-sahâbe*, mukaddime, I, s. c). Sahâbe dönemi, vahyin başlangıcından (m. 610) en son sahâbînin vefat ettiği 110 (728) yılına kadar devam eder. Tâbiîn nesliyle onlardan sonra gelenlerin güvenilir olup olmadığına araştırma sonucunda karar verilir. Başta hadis olmak üzere İslâmî ilimlerin tedvîn, tasnif ve neşrinde önemli görev alan bu ikinci kuşak râvilerin sayısı belli olmayıp muhadramlar da tâbiîlerden sayılır. Bu dönem Hz. Peygamber'in vefatından (11/632) 180 (796) yılına kadar devam eder. Tebeu't-tâbiîn denilen üçüncü nesil râvilerinin de sayısı bilinmemektedir. İmam Mâlik'in *el-Muvaftâ'* ve Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî'nin *el-Muşannefî* başta olmak üzere hadis edebiyatının ilk ciddi ve sistemli ürünleri tebeu't-tâbiîn döneminde (728-835) tasnif edilmiştir. Ardından gelen dördüncü nesil râvileri 260'ta (873), beşinci nesil râvileri 300 (912) yılında sona ermektedir. Hadis tarihinde *Kütüb-i Sitte* müellifleri olarak bilinen altı hadis imamı dördüncü ve beşinci tabaka râvileri arasında yer alır. Zehebî, sahâbeden başlayarak kendi dönemine kadar (730/1329) yaşayan 2424 hadis hâfızı ve râvisini yirmi sekiz tabakaya (*el-Mu'în*, s. 17 vd.), İbn Hacer el-Askalânî ise ilk üç asra ait beş râvî tabakasını isnaddaki yakınlıkları, hocaları, akranları ve daha başka ortak noktaları dikkate alarak on iki tabakaya ayırmıştır.

Bir hadisin sıhhatini tesbitte en önemli unsur râvidir. Senede yer alan râvilerden biri veya birkaçı güvenilir değilse sıhhat için gerekli sayılan diğer ölçülere bakılmaksızın hadisin sahih olmadığına hükmedilir. Râvilerin güvenilir olması kendilerinde bazı özelliklerin bulunmasıyla mümkündür, bunlarda adâlet ve zabt sıfatlarıdır. Tamamı adâlet sahibi kabul edilen sahâbe dışındaki râvilerde aranan adâlet vasfında müslüman olmak, bulûğa ermiş olmak, akıllı olmak, takvâ sahibi olmak ve mürüvet (kötü davranışlardan uzak durmak) gibi özellikler bulunur. Bunlardan birinin yokluğu halinde râvî güvenilirliğini kaybeder. Adâlet sahibi râvinin hadisine itibar edilebilmesi için onun zabt vasfına da sahip olması gerekir. Zabıt vasfında unutkan ve dalgın olmamak, ezberden rivayet ediyorsa hadisi kusursuz bir şekilde ezberlemiş olmak, kitaptan rivayet ediyorsa kitabını dikkatli bir şekilde yazmış, kontrol etmiş ve korumuş olmak, mâna ile rivayet ediyorsa hadis metninde değiştirdiği kelimelerin mânalarını iyi bilmek ve hadisin mânasında herhangi bir değişikliğe yol açma-

mak gibi hususlar yer alır. Bu özelliklerden biri veya birkaçında kusuru bulunan râvilerin hadisine itibar edilmez. Adâlet ve zabt özelliklerine sahip olan râviye "sika" (güvenilir) denir ve rivayet ettiği hadisle amel edilir. Bu vasıfları değersiz kılacak nitelikte kusuru veya kusurları varsa "metâin-i aşere" denilen on tenkit noktası açısından durumu araştırılır ve kusuruna uygun ifadelerle değerlendirilerek cerhedilir (râvinin kusurları için bk. *DİA*, VII, 397).

Râvinin hadisine itibar edilebilmesi için güvenilirliği yanında rivayet ettiği hadisleri muhaddislerce belirlenmiş olan sekiz muteber hadis alma ve nakletme yollarından biriyle almış olması gerekir (bk. TA-HAMMÜL). Özellikle noktalama ve harekelemenin yaygın olmadığı ilk dönemlerde hadisi doğru okuma, tahriften koruma ve yanlış yapmayı önleme açısından büyük önem taşıyan bu usullerden biriyle hadisi alıp nakletmeyen râvinin rivayeti değersiz kabul edilir.

Toplam râvî sayısı hakkında kesin bilgi bulunmamakla birlikte rivayetleri kaynaklarda yer alan ve ricâl kitaplarında cerh ve ta'dîli yapılan 20.000 civarında râvî bulunduğu tahmin edilmektedir. Bunların büyük çoğunluğu rivayet asrı kabul edilen ilk üç asırda yaşamıştır. Rivayetlerin kitaplara yazılıp sahih, zayıf ve uydurmalarının tesbit edilmesinden sonra hadisler artık kitaplardan alınmaya başlandığı için IV. (X.) yüzyıldan sonra cerh ve ta'dîl prensiplerine göre değerlendirilecek râvî kalmamıştır.

Hadis rivayetini meslek edinen râvilerin belli dereceleri vardır. Hadis öğrenimiyle meşgul olup rivayette bulunabilecek konuma gelenlerin ilk derecesi râvî veya müsnid mertebesidir. Râvî veya müsnidin görevi sadece rivayet etmekten ibaret olduğu için rivayet ettiği hadislerin sened ve metinleri hakkında fazla bilgi sahibi olması beklenmez. *Kütüb-i Sitte*, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i, Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebir*'i, Beyhakî'nin *es-Sünen*'i gibi hadis kitaplarının metinlerini, senedlerini ve senedlerde yer alan râvilerin cerh ve ta'dîl durumlarını öğrendiğinde râvî muhaddis mertebesine yükselir. Farklı görüşler bulunmakla birlikte bir muhaddis 100.000 hadisi sened ve metinleriyle ezberler, ricâlini de hayatları, cerh ve ta'dîl durumlarıyla birlikte öğrenirse "hâfız", aynı şekilde 300.000 hadisi bilecek konuma gelirse "hüccet", sünnetin tamamına vakıf olursa "hâkim" unvanını alır. Hâkim unvanına sahip râviler arasında en yüksek

seviyeye ulaşana “emîrû'l-mü'minîn fi'l-hadîs” denilir.

Cerh ve ta'dîl kurallarına göre tenkide tâbi tutulan râviler bazı terimlerle değerlendirilmiştir (bk. CERH ve TA'DİL). Bu terimlerden hareketle çeşitli tasnifler yapılmıştır. En ayrıntılı kabul edilen İbn Hacer el-Askalânî ve Süyûtî'nin on iki mertebeli râvî tasnifini temelde üç grupta toplamak mümkündür. 1. Sika râviler. Bunlar adâlet ve zabt bakımından kusursuz olan veya rivayetlerini terketmeyi gerektirmeyecek derecede az kusuru bulunan râvilerdir. Bu râvilerin yaptığı cerh ve ta'diller kabul edilir, rivayetleri delil olarak kullanılır. 2. Zayıf râviler. Adâlet ve zabt yönünden araştırılan râvî adâlet yönünden hadis rivayetine ehil bulunmazsa cerhedilir ve rivayeti terkedilir. Adâlet yönünden rivayete ehil ise zabt açısından durumu araştırılır. Zabıt bakımından râvilerin durumları farklılık gösterir. Bunlar arasında hata ve gafletin çokluğu yüzünden rivayeti terkedilenler olduğu gibi hata ve gafletin azlığı sebebiyle sadece zayıf kabul edilenler de vardır. Bu râviler kesin biçimde terkedilmemekle birlikte rivayet ettikleri hadisler delil olarak kullanılmaz. Zayıf râvilerin rivayetlerinin haram ve helâl konusunda delil olarak kullanılmayacağına dair muhaddisler arasında görüş birliği vardır. Ancak onların tergiib ve terhib, zühd ve âdâb, megâzî ve rikâk konusundaki rivayetleriyle amel etmekte bir sakinca görülmemiştir. 3. Metrûk râviler. Hadis münekkitlerine göre yalan söyleyen, yalanla itham edilen, bid'ata davet eden, sefahate düşkün olan, çokça yanılan, güvenilir râvilerle aykırı rivayette bulunan, rivayet ettiğini iyi bilmeyen ve hatasından dönmeyen râvî terkedilir ve hiçbir rivayeti kabul edilemez.

Literatür. Muhaddisler, II. (VIII.) yüzyıldan itibaren râvilerin hayatını ve güvenilirlik derecesini ele alan eserler yazmışlardır. Bu konudaki ilk çalışmalar Leys b. Sa'd, Abdullah b. Mübarek ile Velîd b. Müslim'in *et-Târîh* adlı eserleridir (İbnü'n-Nedîm, s. 252, 284; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 303). III. (IX.) yüzyıldan itibaren râvilerin çeşitli tasniflere tâbi tutulmasıyla birlikte pek çok eser meydana getirilmiş olup bunları şöylece gruplandırmak mümkündür: 1. Tabakat türü eserler. Bunlar râvileri sadece sahâbe, tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn gibi gruplara ayırarak ele alan çalışmalarıdır. Heysem b. Adî'nin *Kitâbü Tabakâti men revâ'ani'n-nebî min aşhâbih*, Ebû Hâtim er-Râzî'nin *Tabakâtü't-tâbiîn*, Müslim b. Haccâc'ın *Tabakâtü's-şahâbe ve't-tâbiîn* adlı eserleri bunlar arasında sayılabilir. Bazı müellifler de sahâbeden başlayarak kendi zamanlarına kadar yaşamış olan râvileri tabakalar halinde incelemiştir. Bunlardan İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-kübrâ'sı*, Halife b. Hayyât'ın *et-Tabakâti* ve Berdicî'nin *Tabakâtü'l-esmâ'i'l-müfrede mine's-şahâbeti ve't-tâbiîn ve aşhâbi'l-hadîs'i* günümüze ulaşan çalışmalarıdır. 2. Sika râvileri tanıtan eserler. Ebû'l-Hasan el-İclî ve İbn Hibbân'ın *es-Sikâti*, İbn Şâhin'in *Târîhu esmâ'i's-sikâti* ve Zehebî'nin *Tezkiretü'l-huffâz'ı* bu türün zamanımıza intikal eden örnekleridir. 3. Zayıf râvileri tanıtan eserler. Buhârî, Ebû Zür'a er-Râzî ve Nesâî'nin az sayıdaki zayıf râviyi tanıtan *ed-Du'afâ'* adlı muhtasar eserlerinden sonra İbn Hibbân *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, İbn Adî *el-Kâmil fi du'afâ'i'r-ricâl*, İbn Şâhin *Târîhu esmâ'i'd-du'afâ'* adıyla daha hacimli eserler kaleme almış, Zehebî *Mizânü'l-tidâl* ve *el-Muğni fi'd-du'afâ'sında*, İbn Hacer el-Askalânî *Lisânü'l-Mizân'ında* zayıf râvileri toplamayı hedeflemiştir. 4. Sika ve zayıf râvileri tanıtan eserler. Hicrî ilk beş asırda bu alanda kırktan fazla eser kaleme alındığı bilinmektedir (Ekrem Ziya el-Ömerî, s. 104-109). Yahyâ b. Maîn'in *Kitâbü't-Târîhi*, Buhârî'nin *et-Târîhu'l-kebir'i*, Fesevî'nin *el-Ma'rife ve't-târîhi* ve İbn Ebû Hâtim'in *el-Cerh ve't-ta'dîl'i* bunlar arasında en çok bilinenlerdir. 5. Belli bölgelerin râvilerini tanıtan eserler. Bunların en önemlileri Bahşel'in *Târîhu Vâsıt*, Ebû's-Şeyh'in *Tabakâtü'l-muhaddisin bi-İşbahân*, Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin, *Ahşâru İşbahân*, Hatîb el-Bağdâdî'nin *Târîhu Bağdâd* ve İbn Asâkir'in *Târîhu medîneti Dimaşk* adlı kitaplarıdır. 6. Belli kayıpların râvilerini tanıtan eserler. Çok sayıda eserin kaleme alındığı bu alanda Dârekutnî *Ricâlü'l-Buhârî* ve Müslim, İbn Mencûye *Ricâlü Şâhihi Müslim* adlı eserlerinde bir veya iki kitabın râvilerini, Cemmâîlî *el-Kemâl*, Zehebî *el-Kâşif*, İbn Hacer el-Askalânî *Tehzîbü't-Tehzîb'de Kütüb-i Sitte* râvilerini tanıtmışlardır. Bunlardan başka Müslim b. Haccâc kendilerinden sadece bir kişinin rivayette bulunduğu râvilerle dair *el-Münferidât ve'l-vuhdân*, Zehebî râvilerin vefat tarihlerini gösteren *el-İlâm bi-vefeyâti'l-a'lâm*, İbn Hacer el-Askalânî müdellis râvileri tanıtan *Târîfü ehli't-takdis bi-merâtibi'l-mevşûfîne bi't-tedlis*, Burhâneddin el-Halebî ömrünün sonuna doğru hafıza kaybına uğramış güvenilir râvilerle dair *el-İgtibâz bi-men rumiye bi'l-ihtilâz* adlı eserleri

kaleme almış, ayrıca daha özel birtakım râvî gruplarını tanıtmak için çeşitli kitaplar yazılmıştır (bk. *DİA*, XV, 55-58).

Bunların yanında râvilerin çeşitli durumlarına dair eserler kaleme alınmıştır. Râm-hürmüzi *el-Muhaddisü'l-fâşl beyne'r-râvî ve'l-vâ'i* isimli eserini (nşr. Muhammed Accâc el-Hatîb, Beyrut 1391/1971; 1404/1984) rivayet âdâbına uymayanlara karşı hadis râvilerini uyarmak ve korumak maksadıyla kaleme almış, Hatîb el-Bağdâdî *el-Câmi' li-ahhâki'r-râvî* adlı eserinde (nşr. Muhammed Re'fet Saîd, Küveyt 1401/1981; nşr. Mahmûd et-Tahhân, Riyad 1403/1983) hadis râvilerinin öğretim esnasında uymaları ve uygulamalari gereken kurallar üzerinde durmuş, Süyûtî *Tedribü'r-râvî'de* daha önce ele alınmayan birçok konuyu yazarak râvilerle yardımcı olmayı hedeflemiştir. İbn Hibbân'ın *'İyelü'l-ahbâr ve ma'rifetü ruvâti'l-âşâr'* (Riyad 1422/2001), Zehebî'nin *Ma'rifetü'r-ruvâti'l-mutekellem fihim bi-mâ lâ yûcibü'r-redd'i* (nşr. Ebû Abdullah İbrâhim Suaydây İdrîs, Beyrut 1406/1986), İbn Hacer el-Askalânî'nin *Kitâbü'l-İşâr bi-ma'rifetü ruvâti'l-Âşâr'* (nşr. Ali b. Selim el-Abbâdî, Riyad 1417/1997), günümüzde yapılan çalışmalardan Addâb Mahmûd el-Hameş'in *Ruvâtü'l-hadîs'i* (Riyad 1407/1987) ve Abdullâh Karahan'ın *Hadis Râvilerinin Güvenilirliği* (Bursa 2005) adlı eseri râvilerle dair yapılan pek çok çalışmadan bazılarıdır (ayrıca bk. *RICÂLÜ'L-HADİS*).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, “rvy” md.; *Müsned*, I, 437; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 252, 284; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye* (nşr. Ahmed Ömer Hâşim), Beyrut 1406/1986, s. 87-163, 298 vd.; İbnü's-Salâh, *'Ulümü'l-hadîs* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1406/1986, s. 132 vd., 236-255, 387-399; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 303; a.mlf., *Tecridü esmâ'i's-şahâbe*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), mukaddime, I, s. c; a.mlf., *el-Mu'in fi tabakâti'l-muhaddisin* (nşr. M. Zeynühüm M. Azeb), Kahire 1407/1987, s. 17 vd.; İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb* (nşr. Muhammed Avvâme), Halep 1411/1991, s. 74-75; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Kahire 1385/1966, I, 299-305; II, 4-63, 125-149; *Tecridü Tercemesi*, I, 8, 274-281; Ekrem Ziya el-Ömerî, *Buhûs fi târihi's-sünneti'l-müşerrefe*, Medine 1405/1984, s. 104-109; M. Accâc el-Hatîb, *es-Sünne kable'tedvîn*, Beyrut 1401/1981, s. 219-239, 265-275; a.mlf., *el-Muhtaşarü'l-veciz fi 'ulümü'l-hadîs*, Beyrut 1411/1991, s. 87-97, 225-236; Subhî es-Sâlih, *'Ulümü'l-hadîs ve muşâlahuh*, Beyrut 1991, s. 75-80, 88-104, 107-110, 127-138, 349-358; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 90, 96, 98, 118, 219, 319-320, 380-381, 406; Es'ad Sâlim Teyyim, *'İlmü tabakâti'l-muhaddisin*, Riyad 1415/1994, s. 149-190; M. Yaşar Kandemir, “Hadis”, *DİA*, XV, 55-58.

